ken, artikelen in periodieken, soms ook artikelen in dagbladen) en mondelinge of schriftelijke mededelingen.

Uit wetenschappelijk oogpunt zou het natuurlijk de voorkeur hebben verdiend wanneer ik bij elke passage zou hebben aangegeven, welke bronnen daaraan ten grondslag lagen. Dat heb ik nagelaten. Veruit de meeste lezers van mijn werk hadden daar naar mijn overtuiging geen belangstelling voor: zij waren geïnteresseerd in mijn teksten, in mijn 'verhaal', niet in de bronnen waarop ik dat 'verhaal' baseerde.[1] In de populaire editie werden derhalve in het geheel geen bronnen aangegeven. Ik had dat in de wetenschappelijke kunnen en misschien wel moeten doen maar daar heb ik mij er toe beperkt, alleen de vindplaatsen van gebruikte citaten in de voetnoten te vermelden. Dat laatste sprak voor mij vanzelf: ik mocht niet een passage uit een document of uit een publikatie aanhalen zonder aan te geven, welk document en welke publikatie het betrof (en in het geval van een document bovendien tot welke collectie het behoorde) – evenmin mocht ik een mondelinge mededeling weergeven zonder te vermelden door wie en op welke datum die aan mij was gedaan. Verder ben ik niet gegaan. Leden van de begeleidingsgroep (op die groep kom ik straks terug) hebben er herhaaldelijk op aangedrongen dat ik wèl al mijn bronnen zou vermelden, hetgeen ook, zoals bleek, mijn oorspronkelijke bedoeling was – ik heb hun steeds geantwoord dat ik alle begrip had voor hun aandrang maar dat feitelijke omstandigheden het mij onmogelijk maakten om er gevolg aan te geven. Ik heb vrijwel geen alinea geschreven die niet op verscheidene 'fiches', d.w.z. op verscheidene bronnen is gebaseerd. Met een opgave van die bronnen zou niet alles gezegd zijn, immers: bronnen spreken elkaar vaak tegen en de ene bron is betrouwbaarder dan de andere – er gaat dus aan de formulering van al die alinea's een proces van afwegen vooraf dat, wil men werkelijk doen uitkomen hoe die alinea's tot stand kwamen, weergegeven zou moeten worden. Had ik besloten dat te doen, dan had ik bij elke pagina het descriptieve werk moeten onderbreken om een aantal meer analytische, in vele gevallen uitgebreide of zelfs zeer uitgebreide voetnoten te formuleren. Die onderbrekingen kwamen mij hoogst onaantrekkelijk voor. Bovendien moest ik aannemen dat het

[1] 'De Amerikaanse toneel- en filmspeler John Barrymore schreef eens', aldus Rob Nieuwenhuys in zijn *Oost-Indische Spiegel*, 'dat hij zo 'n hekel had aan voetnoten. Het is, zei hij, alsof je tijdens je huwelijksnacht telkens de trap af moet omdat er gebeld wordt.' (p. 623).